

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานของโครงการหลวงพัฒนาต้นน้ำ เพื่อแก้ไขปัญหารักษาทรัพยากรป่าไม้ ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย และพัฒนาการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชากรในพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว โครงการจึงได้ดำเนินการพัฒนา ในรูปแบบผสมผสานทั้งด้านนิเวศน์วิทยา เศรษฐกิจ และสังคม โดยกำหนดลักษณะงานที่จะต้อง ดำเนินการออกเป็น 2 ลักษณะงาน คือ งานปลูกป่า และงานจัดหมู่บ้านหลวงพัฒนาชาวเขา ในการดำเนินงานดังกล่าว โครงการต้องประสบกับปัญหาหลายด้าน กล่าวคือ ปัญหาด้านการ บริหารของโครงการ ปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณ อัตราค่าจ้าง ระเบียบกฎหมาย การประสานงาน ขอบจำกัดของสภาพภูมิประเทศดำเนินการ ประชากรที่จะต้องดำเนินการพัฒนา ฯลฯ อันส่งผล ทำให้การดำเนินงานตามโครงการยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

จากการศึกษาผลการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว เปรียบเทียบกับสมมุติฐาน ที่ตั้งไว้ดังนี้

สมมุติฐานข้อที่หนึ่ง : ผลการดำเนินงานโครงการหลวงพัฒนาต้นน้ำที่ผ่านมา ได้มีการปลูกป่าขึ้นใหม่ประมาณ 10% ของพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายโดยชาวเขาในแต่ละปี ทำให้ ชาวเขาหันมาปลูกพืชทดแทนดินมากขึ้น และสามารถรวบรวมชาวเขาให้อยู่เป็นหลักแหล่ง

ผลการดำเนินงานด้านงานปลูกป่าของโครงการที่ผ่านมาในช่วง พ.ศ. 2519 - 2525 (ดูตารางที่ 5 ประกอบ) โครงการได้มีการปลูกป่าขึ้นใหม่จำนวน 193,378 ไร่หรือ 27,625 ไร่ต่อปี และจากตารางที่ 2 เนื้อที่ป่าไม้ในภาคเหนือของประเทศไทยถูกทำลาย ในช่วงปีดังกล่าวไปแล้วจำนวน 14,571 ตารางกิโลเมตร หรือเท่ากับ 9,106,875 ไร่ คิดเฉลี่ยเนื้อที่ป่าไม้ที่ถูกทำลายต่อปีได้เป็น 1,300,982 ไร่ ผลงานปลูกป่าเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ ได้ 2.12% ของจำนวนพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายโดยชาวเขาในแต่ละปี ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำกว่า สมมุติฐานที่ตั้งไว้ (10%) การดำเนินงานด้านจัดหมู่บ้าน วิทยุการอพยพโยกย้ายของชาวเขา ถึงแม้โครงการจะกระทำได้เพียงบางส่วนของประชากรในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ชาวเขาที่ เข้าร่วมโครงการจัดหมู่บ้าน ทุกครัวเรือนได้ยอมรับงานส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนดิน

จากสมมุติฐาน และจากผลการดำเนินงานดังกล่าวแล้วข้างต้น จึงทำให้ปฏิเสธสมมุติฐาน เพราะว่า การดำเนินงานด้านงานปลูกป่าของโครงการทำได้ไม่ถึง 10% ตามที่ได้ตั้งสมมุติฐานเอาไว้ แต่สามารถทำให้ชาวเขาหันมาปลูกพืชทดแทนเดิมมากขึ้น และสามารถรวบรวมชาวเขาให้อยู่เป็นหลักแหล่งถาวร จึงสรุปได้ว่างานปลูกป่าของโครงการยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร แต่งานจัดหมู่บ้านสามารถดำเนินการได้ผลดี

สมมุติฐานข้อที่สอง : ปัญหาในการดำเนินงานโครงการ เกิดจากการขัดขวางการปลูกป่าของชาวเขา งบประมาณที่ได้รับจัดสรรไม่เพียงพอ และขาดแคลนกำลังเจ้าหน้าที่

การดำเนินงานตามโครงการหลวงพัฒนาคนน้ำ ประสพกับปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานในหลายด้านด้วยกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อให้การดำเนินงานขาดความก้าวหน้าเท่าที่ควร ปัญหาที่นับว่ามีความสำคัญ คือ ปัญหาด้านการบริหารงานโครงการ งบประมาณ อัตรากำลัง ความไม่ชัดเจนของนโยบาย แผนงาน ระเบียบปฏิบัติ ตลอดจนรูปแบบการดำเนินงาน ปัญหาการพัฒนาประชากรชาวเขา ข้อจำกัดของสภาพภูมิประเทศ ปัญหาข้อขัดแย้งอันเกิดจากการประสานงาน ปัญหาสมรรถภาพและความพร้อมรับของหน่วยงาน และปัญหาด้านการตลาด สำหรับปัญหาอันเกิดจากการขัดขวางการปลูกป่าของชาวเขานั้น โดยทางตรงแล้วไม่นับว่าเป็นปัญหา เพราะโดยปกติแล้วชาวเขาเป็นพวกที่รักสงบ แต่จะรวมตัวกันต่อต้านถ้าถูกรุกราน ประกอบกับการดำเนินงานของโครงการใช้รูปแบบประนีประนอมอาศัยการปฏิบัติการจิตวิทยาเพื่อให้ชาวเขายอมรับ อย่างไรก็ตาม การเผาไร่เพื่อทำการเพาะปลูกของชาวเขาโดยขาดความระมัดระวัง เป็นผลให้เกิดไฟป่าลุกลามกล้าไม้และป่าปลูกของโครงการ นับเป็นอุปสรรคของการปลูกป่าอันเกิดจากชาวเขา นอกจากนี้การขาดมาตรการป้องกันและปราบปรามที่เด็ดขาดเกี่ยวกับปัญหาการอพยพข้ามพรมแดนเข้ามาในประเทศไทยของชาวเขา เป็นเหตุให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีแนวโน้มลดปริมาณลงเรื่อย ๆ

จากการศึกษาวิจัย จึงยอมรับสมมุติฐานในข้อนี้

ขอเสนอแนะ

เนื่องจากการพัฒนาประเทศจัดทำในรูปของโครงการต่าง ๆ เป็นผลจากการต้องการรับความช่วยเหลือทางการเงินจากต่างประเทศ และจากการศึกษาการจัดทำโครงการของแต่ละส่วนราชการพบว่ามูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดโครงการขึ้นมาคือ ปัญหาการจัดทำโครงการต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อตามแก้ปัญหามากกว่าการป้องกันมิให้เกิดปัญหา ซึ่งการแก้ปัญหานั้นกระทำโดยรัฐบาลเหตุที่แท้จริงหรือไม่ การศึกษาวิจัยมูลเหตุของปัญหาที่แท้จริงจึงเป็นสิ่งที่ควรจัดทำ เพื่อให้ทราบแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง การพิจารณาโครงการก็ควรให้มีการประสานงานกันทั้งในชั้นวางแผน กำหนดโครงสร้างการบริหาร เพื่อให้เกิดผลถึงการประสานงานในชั้นปฏิบัติ โดยวางมาตรการที่จะเป็นแนวทางในการทำงานตามโครงการ และสนับสนุนผลงานซึ่งกันและกัน

ก. การจัดวางนโยบายเกี่ยวกับงานค่านเกษตร - ป่าไม้

เมื่อพิจารณาการดำเนินงานของโครงการ เปรียบเทียบกับระยะเวลาดำเนินงาน 10 ปีที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าผลการปฏิบัติงานยังห่างไกลเป้าหมายอยู่มาก เป็นผลสืบเนื่องจากความไม่แนชัดของนโยบายเกี่ยวกับชาวเขา ตลอดจนนโยบายเกี่ยวกับงานค่านเกษตร - ป่าไม้ ของกรมป่าไม้เอง อย่างไรก็ตาม รัฐบาลปัจจุบันก็ได้พยายามปรับปรุงนโยบายชาวเขาให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งคาดว่าจะคลี่คลายปัญหาชาวเขาลงได้ อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีนโยบายและรูปแบบการดำเนินงานที่เหมาะสมดีแล้ว แต่หากขาดความรู้ความเข้าใจ การยอมรับ และนำไปปฏิบัติตามอย่างจริงจังแล้ว การดำเนินงานก็อาจจะประสบผลสำเร็จได้เลย จึงควรที่คณะกรรมการอำนวยการแก้ไขปัญหาคความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับปัญหาชาวเขาและการปลูกล้ม จะต้องมีบทบาทในการสนับสนุนการดำเนินงานอย่างจริงจัง ค่านการจัดวางนโยบายเกี่ยวกับงานเกษตร - ป่าไม้ จากการศึกษาพบว่า ทั้งกรมป่าไม้ และรัฐบาลต่างก็เห็นด้วยในหลักการเกี่ยวกับความจำเป็นที่โครงการจะต้องดำเนินงานพัฒนาชาวเขาในพื้นที่ควบคู่ไปกับงานปลูกล้ม พิจารณาจากมีการจัดสรรงบประมาณดำเนินการสำหรับการจัดหมู่บ้านหลวงพัฒนาชาวเขา ซึ่งแม้ว่าการจัดสรรงบประมาณดังกล่าวยังขาดความต่อเนื่องอยู่ในระยะแรก แต่ภายหลังจากการเกิดอุทกภัยขึ้นบ่อยครั้งในพื้นที่ รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร จึงได้จัดสรรงบประมาณสำหรับดำเนินงานต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี สำหรับงานจัดหมู่บ้านชาวเขาที่ได้จัดตั้งขึ้นในระยะต่อมา อย่างไรก็ตาม

ตาม ก็ยังไม่ปรากฏว่าได้มีการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับงานด้านเกษตร - ป่าไม้ ที่แน่ชัดแต่อย่างใด เป็นปัญหาต่อการดำเนินงานโครงการดังกล่าวแล้ว จึงควรอย่างยิ่งที่กรมป่าไม้จักได้เร่งรัดจัดวางนโยบายด้านนี้ให้แน่นอน นอกจากนี้ควรพิจารณากำหนดแผนงานเกี่ยวกับเป้าหมาย และแนวทางปฏิบัติ ในแต่ละปีให้ชัดเจน เพื่อประสิทธิภาพในการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่วางไว้

ข. ค่านงงบประมาณ

การจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาแต่ซากงบประมาณสนับสนุนให้งานดำเนินอย่างต่อเนื่อง ประสานตามจังหวัด เพื่อให้การปฏิบัติสามารถบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ อาจมีผลเท่ากับการไม่ได้จัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาเช่นกัน แต่โดยเหตุที่ความต้องการใช้เงินงบประมาณมีมาก แต่เงินที่รัฐบาลจะนำมาจัดสรรมีอยู่จำนวนจำกัด จึงมีการตัดทอนงบประมาณอยู่เป็นธรรมดา ซึ่งเป็นผลให้บางโครงการได้รับงบประมาณไม่เพียงพอ จึงต้องทำการแก้ไขปรับปรุง โดยลดปริมาณงานลงให้พอทำได้ในวงเงินที่ได้รับอนุมัติ หรือพยายามหาแหล่งเงินทุนทางอื่นมาสนับสนุนงาน เพื่อแก้ปัญหาเงินมาจำกัดปริมาณงานที่จำเป็นต้องกระทำอย่างพอเหมาะ และต่อเนื่อง เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมาย

ในเรื่องความไม่เพียงพอของงบประมาณดังกล่าวนี้ จำเป็นที่ผู้เกี่ยวข้องในการจัดสรรงบประมาณจะค้นหาทางคิดว่ามีวิธีใดที่จะเลือกเอาโครงการที่มีความสำคัญเร่งด่วน และจัดสรรเงินสนับสนุนให้ต่อเนื่องอย่างพอเพียง เพื่อให้เกิดผลอย่างจริงจัง โดยไม่ทำงานในทำนองเห็นแก่หน้าบุคคล หรือประนีประนอมเฉลี่ยจัดสรรงบประมาณให้ทุกหน่วยงานให้มีผลงานเสนอ ซึ่งจะไม่เกิดประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปรับปรุงสถานการณ์ของประเทศอย่างแท้จริงเลย

อนึ่ง ขึ้นอยู่กับความสามารถของตัวแทนของส่วนราชการเจ้าของโครงการที่จะสามารถอธิบาย ชี้แนะให้เห็นถึงประโยชน์ และความจำเป็นเร่งด่วน ตลอดจนคุณค่าของโครงการ และความสามารถในการจูงใจนักการเมือง และพรรคการเมืองที่กุมอำนาจรัฐให้สนับสนุนด้วย

ค. ก้าบการบรืหาร และการค้ำเน้งงาน

การแก้งปัญหาป่าไม้อันเก็ทจากการกระทำของชาวเขาให้ไค้ผลอย่างแท้จริง ไม่ใช่เพ็ญเพื่อกแก้งปัญหาเฉพาะค้ำนและคอยค้อมแก้งปัญหาอยู่เรื่อย ๆ ทำให้ต้องเข้าค้ำเน้งการพัฒนาชาวเขาในค้ำนอื่นค้วย หน้าที่งานที่ค้องจ้กทำจึงมีเพ็ญมากขึ้น แต่ค้วยเหตุที่ทรัพยากรต่าง ๆ มีจ้กค้ด การบรืหารอย่างมีประลธิธิภาพจึงเป็นลิ่งจ้กเป็น ซึ่งค้องอาศัยผู้บรืหารที่สามารบและรอมรู้ในการค้ำหนดแผนงานและจ้กวางแนวท่างปฏิบัติ ทลอคจนทิกตามแก้งข้อขัดข้องของการปฏิบัติงาน นอกจากการมีผู้นำที่สามารบแล้ว ผู้ตามที่มีควมรู้ มีควมมุงมั่น สามารบปฏิบัติงานให้บรรลุผลที่ค้องการอย่างสอคค้องค้องกัน และมีประลธิธิภาพก็้เป็นลิ่งจ้กเป็น การค้ำเน้งงานซึ่งประสมกับปัญหาการชาคคแลคนบุคคลเหล่านั้บั้น การที่จะให้ไค้ผู้ที่มีคุณสมบัติค้งกล่าวข้้นมาปฏิบัติงานในที่สูง จึงค้องอาศัยลิ่งล้อใจเพื่อช้กจูงค้งกูก อาทลิ่งอ่านวยควมสะควก สวัสดิคการต่าง ๆ และการใช้ลิ่งมวลชนเข้าช้วยเผยแพร์และกระตุบ การจ้กบประมาณสำหรับลิ่งเหล่านั้บจึงน่าจะเป็นลิ่งจ้กเป็น

อ้ทการก้ดล้งเจ้าหน้าท้ที่ปฏิบัติงานภายในหน่วยงานสนามซึ่งค้องท่างานอยู่ในป่า ซึ่งเจ้าหน้าท้บางค้ำแหน่งยังมีไค้รับการบรืจเป็นลิ่งจ้กประจำหรือช้ารชการ การค้ำเน้งการในเรื่องนั้บยอมจะก่อให้เก็ทขวัญก้ดล้งใจ และประลธิธิภาพแก้งการปฏิบัติงาน ทำให้ไม่คคิจะเปล็ญเปล้งโยกย้ายไปประคอบอาช้พ้อัน อาจไค้ยอมให้ลิ่งงานพัฒนาค้หน้า (ห้วยแก้ว) รับผิดชอบค้ำเน้งการจ้กสอบบรืจแทนค้องอนุรักษค้หน้า ทังนั้บเพื่อมุงให้โอกาสแก้งเจ้าหน้าท้ที่ปฏิบัติงานตามหน่วยงานสนามไค้รับการค้ดเล็อกและบรืจเข้าค้ำรงค้ำแหน่งค้งกล่าว การค้ำเน้งงานจะไม่สามารบลิ่งมฤทธีผลไค้เลยหากผู้บรืหารชาคควมรู้ ควมเข้าใจในงานที่ปฏิบัติ การปรบปรุงบุคคลหรือคณะบุคคลจึงเป็นลิ่งที่ค้องเร่งร้บค้ำเน้งการเพื่อเพ็ญควมรู้ควมเข้าใจที่ถูคค้องในงานที่ปฏิบัติ อาจกระทำโดยจ้กลิ่งมมนา ค้กอบรม ค้กษาค้งงานเพ็ญเพ็ญ หรือโยกย้ายลิ่งเปล็ญหน้าท้งานตามท้เห็นสมคว

ในเรื่องการจ้กท่างแผนงาน ซึ่งเพ็ญไปในรูปแบบของการรวมอำนาจไว้ที่ฝ่ายบรืหารท่างลิ่งกลาง ควรเปิดโอกาสให้หน่วยงานสนามที่ปฏิบัติงานไค้เข้ามิลิ่งร่วมเสนอหรือจ้กท่างแผนงานค้วย เนื่องจาเป็นหน่วยงานท้ไกลชค้ปัญหามากที่สุด จะช้วยให้ฝ่ายบรืหารไค้รับข้อมูลที่ถูคค้องตรงตามสภาพควมค้องการของท้องถัน เพื่อให้แผนงานนั้บสามารบนำไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายที่ค้องการไค้ได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ กฎ ระเบียบต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาในทางปฏิบัติ ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างคล่องตัวก็ควรที่รัฐบาลและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะโคพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ในปัจจุบัน ในส่วนที่เกี่ยวกับอัตรากำลังไม่สอดคล้องกับปริมาณงานที่ต้องจัดทำก็ควรจะได้ประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ขอแนวทางในการขยายอัตรากำลังให้เหมาะสมต่อไป ในระดับปฏิบัติที่ประสบปัญหาขาดแคลนข้อมูล สถิติต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้เพื่อการปรับปรุง ประเมินผล หรือขยายงานใหม่ก็ควรที่หน่วยงานจะได้ให้ความสนใจในการจัดเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ซึ่งปัจจุบันการเก็บข้อมูลเป็นเทคนิควิชาการเฉพาะอย่างหนึ่ง ดังนั้น หน่วยงานจึงควรจะได้จัดหาบุคคลซึ่งได้รับการฝึกฝนอบรมในค่านีมาช่วยปฏิบัติงาน และการประสานงานกับสถาบันวิจัย มหาวิทยาลัย ส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง หรือแหล่งข้อมูลอื่น ๆ สำหรับฝ่ายบริหารก็ควรเห็นความสำคัญของการปรับปรุงการจัดเก็บสถิติข้อมูลของส่วนราชการให้เป็นระบบ ถูกต้องและทันสมัย เพื่อนำมาวิเคราะห์และปรับแผนให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ จักอบรมเจ้าหน้าที่ผู้เก็บข้อมูลให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูล

ง. การปรับปรุงแนวความคิดเกี่ยวกับป่าไม้

การบริหารงานป่าไม้ของประเทศตามระบบมาตรการป้องกัน (Preventive measure) ที่ใช้อยู่ขณะนี้จะได้ผลน้อย ไม่คุ้มค่าใช้จ่ายที่ทองสูญเสียไปเป็นจำนวนมาก ซึ่งต้องใช้ปริมาณเจ้าหน้าที่สูง ขณะเดียวกันเนื้อที่ป่าก็ลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ เป็นผลจากแนวความคิดในค่านป่าไม้ที่ยึดถือว่าป่าไม้เป็นของรัฐ (State Forests) ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวจะเหมาะสมกับสภาวะการณ์ของประเทศในอดีต (สมัยสมบูรณาญาสิทธิราช) ซึ่งการคมนาคมยังไม่สะดวก วิชาการและเทคนิคการทำไม้ยังไม่แพร่หลาย สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจยังอยู่ในเกณฑ์ที่ สภาพของป่าไม้จึงยังคงอยู่ในสภาพที่อุดมสมบูรณ์ แต่ต่อมาประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตย ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพเพิ่มมากขึ้น การใช้เสรีภาพซึ่งขาดกฎระเบียบควบคุมมีอยู่ทั่วไป ประกอบกับความเจริญในทางคมนาคมดีขึ้น วิทยาการสมัยใหม่ได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น แต่สภาพเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนส่วนรวมยังไม่ดีขึ้น ประชาชนส่วนใหญ่จึงต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ป่าไม้ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับชาวชนบทที่สุดจึงกลายเป็นแหล่งสำหรับแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจเฉพาะบุคคลไป ดังนั้น การจะยึดแนวความคิดในการรักษาป่าไว้ให้เป็นของรัฐทั้งหมดจึงน่าจะจะไม่เหมาะสม

กับสถานการณ์ปัจจุบัน ในขณะที่ประชกรมีอัตราการเกิดสูง ค่าครองชีพสูง ศิลธรรมเสื่อม กฎระเบียบควบคุมพฤติกรรมไม่เคร่งครัด อัตราคนไม่รู้อะไรสูง ทำให้คนฉลาดน้อยตกลงเป็นเครื่องมือของคนฉลาดมาก จึงควรจะได้ปรับปรุงแนวความคิดเกี่ยวกับป่าไม้เสียใหม่ โดยให้เอกชนเข้าร่วมมีบทบาทมากขึ้นในการปลูกสร้างสวนป่าของเอกชน ซึ่งมีขอเขตที่แน่นอน และมีเป้าหมายของการปลูกป่าที่ชัดเจน ประกอบกับเอกชนจะมีการเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การรุกกล้าละเมิดสิทธิจึงเป็นไปได้ก็น้อย หรือหากมีการรุกกล้าละเมิด และทำลายทรัพยากรเกิดขึ้น ก็สามารถใช้กฎหมายอาญาบังคับได้ และมีบทลงโทษรุนแรงกว่ากฎหมายป่าไม้ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังจะเป็นการช่วยประหยัดค่านงบประมาณอีกด้วย

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการหลวงพัฒนาคนน้ำ เพื่อแก้ไขสถานการณ์ป่าไม้ในทางภาคเหนือของประเทศ สามารถยุติการทำลายป่าในบริเวณดังกล่าวอันจะเป็นการฟื้นฟูสภาพพืชน้ำลำธารให้กลับคืนคงสภาพที่สมบูรณ์ได้คงเดิม นอกเหนือจากการมีระบบบริหารที่ดี บุคคลที่มีความสามารถและมีความเข้าใจในปัญหา ชำนาญบริหารและปฏิบัติงาน และได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากรัฐบาลแล้วก็ตาม ยังต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในฐานะเจ้าของประเทศด้วยอีกทางหนึ่งในอันที่จะคอยป้องกันระมัดระวัง สอดส่องดูแลรักษาป่าไม้ในทุกวิถีทาง ทั้งนี้การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์จึงเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ และจัดทำให้กว้างขวางสามารถเข้าถึงประชาชนให้ไ้มากที่สุด ทั้งในรูปของการกระตุ้นเตือน ชักจูง ขอความร่วมมือ และเผยแพร่ข่าวสารผลงาน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าปัญหาป่าไม้ทางภาคเหนือของประเทศจะสามารถแก้ไขจนบรรลุผลสำเร็จก็ด้วยดี ทำให้ปัญหาภาวะแห้งแล้งและน้ำท่วมตอนกลางลง ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศก็ยังสามารถถูกแก้ไขให้หมดสิ้นไป จำเป็นที่รัฐบาลจะต้องจัดให้มีโครงการหรือหน่วยงานอื่นเข้ามารับช่วง หรือพิจารณาพิจารณาการควบคู่กันไปอย่างประสานสอดคล้องด้วย รูปแบบของการแก้ไขและพัฒนาควรจัดทำให้เหมาะสมกับแต่ละสภาพท้องถิ่น คำนึงถึงการกระจายความเจริญให้เป็นไปอย่างทั่วถึง และเสมอภาคในระดับที่พอเหมาะ โดยยึดหลักภูมิภาคนิยม (Regionalism) เพื่อดึงเอาประชาชนในชนบทที่อพยพเข้าไปหางานทำในเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่ ๆ ก่อให้เกิดปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาสังคม หนักกลับคืนสู่ท้องถิ่นของตน